

УДК 351.32

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.3.21>

В. Г. Ленець

приватний підприємець,
аспірант кафедри публічного управління та землеустрою
Класичного приватного університету,
ORCID: orcid.org/0009-0009-5170-1978

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ПІСЛЯ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ: МОЖЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

У статті досліджується проблематика використання зарубіжного досвіду для повоєнного відновлення України, розвитку та трансформації її економіки як сучасної держави, становлення національної парадигми повоєнної економічної модернізації держави.

Автор звертає увагу на ціннісний фундамент повоєнної відбудови економіки Японії, яка має унікальний досвід успішної повоєнної реконструкції національної економіки, здійсненої лише за одне післявоєнне десятиліття.

Розглянуто досвід повоєнного відновлення промисловості країн Західних Балкан: передумови, програми та їх результати. Країни Балканського півострова – Боснія і Герцеговина, Сербія і Хорватія, після югославських війн 1990-х років пройшли довгий шлях повоєнного відновлення і трансформаційних змін, які ще продовжуються.

У розрізі освітньої проблеми відновлення економіки важливий історичний досвід повоєнної реєміграції населення. У перші роки після Другої світової війни у Європі переважала політична реєміграція: повернення до рідних країн мільйонів військовополонених, біженців та переміщених осіб; повернення до Німеччини колишніх солдат та офіцерів вермахту. Відбулася примусова депортація етнічних німців з територій країн, звільнених від німецької окупації.

Розкрито досвід Великої Британії часів Другої світової щодо пріоритизації освітньої галузі та її реформування навіть у роки війни. Освітня сфера функціонувала в умовах авіабомбардувань, кількох хвиль евакуації, нестачі приміщень для навчання, неможливістю продовжувати навчання, оскільки заклади освіти були передані на військові потреби. Це формувало загрозу втрати інтелектуального потенціалу цілого покоління нації. Усвідомлення цієї катастрофічної ситуації спричинилося до освітньої реформи. Повоєнна система освіти реформувалася, оскільки реформи були спрямовані на те, щоб зробити шкільну, а згодом і вищу освіту більш доступною, а не привілеєм.

Акцентовано, що в соціальному діалозі повоєнного відновлення країни має посилитися роль громадянського суспільства, особливо в боротьбі з корупцією та модернізації інститутів судової гілки влади. У цьому повинні прийняти активну участь учасники російсько-української війни.

Ключові слова: державна політика, державне регулювання, відновлення економіки, військовий конфлікт, імплементація досвіду, суспільний діалог.

Постановка проблеми. Значна кількість країн світу у свій час стояли перед дилемою відбудови національної економіки після закінчення війни чи збройного конфлікту. І кожна з них мала власний шлях із кризової економічної ситуації. Хтось його проходив майже самотужки, інші мали широку підтримку світового співтовариства чи окремих країн. Пів-

денна Корея, Китай, СРСР, Японія, Німеччина, Велико Британія, В'єтнам, Фінляндія, Польща та інші країни мають великі напрацювання у формуванні державної політики соціально-економічного відновлення. Зарубіжний досвід державного регулювання відновлення економіки після військових конфліктів для подальшого розвитку нашої країни, яка нині

переживає російську агресію, є дуже визначальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика використання зарубіжного досвіду повоєнного відновлення країни, розвитку та трансформації її економіки як сучасної держави, так і самої парадигми «повоєнної економічної модернізації держави» сьогодні доволі жваво дискутуються у зарубіжному та вітчизняному науково-практичному та суспільно-політичному дискурсі. Тільки за останні 2 роки відповідне дискурсне поле поповнили сотні публікацій дотичної тематики фахівців та практиків з державного управління й економіки, політології й соціології, правової науки й комунікативістики.

Ціллю статті є огляд зарубіжного досвіду державного регулювання відновлення економіки після військових конфліктів, у нашому випадку після російсько-української війни. Дослідження проблематики з тематики використання зарубіжного досвіду у повоєнному відродженні України та виокремлення національних рис цього процесу в наукових дослідженнях, науково-популярній літературі вітчизняних та зарубіжних дослідників, нормативно-правових документах держави. **А завданням** – виокремити основні риси зарубіжного досвіду державного регулювання відновлення економіки після військових конфліктів.

Виклад основного матеріалу. Як ми зазначали раніше, зарубіжний досвід державного регулювання відновлення економіки після військових конфліктів є предметом дослідження широкого кола науковців та становить величезний інтерес з боку органів як центральної так і місцевих влад. Тому, ця тематика отримала мультидисциплінарне визнання і є сферою наукових інтересів для фахівців у сфері державного управління, економіки, політології, юриспруденції тощо.

Дослідник Ігор Піляєв, який є доктором політичних наук і кандидатом економічних наук, як провідний науковий співробітник сектору міжнародних фінансових досліджень, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», звертає увагу на ціннісний фундамент повоєнної реконструкції економіки Японії, яка

має унікальний досвід успішної повоєнної реконструкції національної економіки, здійсненої лише за одне післявоєнне десятиліття [10].

Та вважаємо, що ефективне застосування цього досвіду неможливе без усвідомлення його ціннісного фундаменту. За доби Едо (1603–1867 рр.) панівною ідеологією в Японії стало конфуцінство, що, на відміну від традиційних, сповнених містицизму вчень буддизму та синтоїзму, ґрунтується на раціоналізмі, світськості й спирається на цивільну бюрократію. Основними етичними принципами конфуціанства є відданість державі (імператору), повага до старших на всіх рівнях, перевага суспільних інтересів над індивідуалізмом. Це обумовило дивовижну швидкість засвоєння західних технологій та систем освіти після Революції Мейдзі (1868 р.).

По закінченні доби японського мілітаризму (1931–1945 рр.) мільйони японських солдат, котрі роками існували між життям і смертю, аж ніяк не вважали монотонну роботу у цивільних фірмах, зайнятих повоєнною відбудовою, нестерпною. Фактично лояльність до фірм замінила лояльність до держави під час війни. Таким чином зміцнювався комунітарно-солідаристський характер конфуціанського капіталізму. Водночас, поразка у війні призвела до серйозних змін у соціальній етиці. Головним фактором цього була здійснена союзною окупаційною адміністрацією на чолі з генералом Д. Макартуром демократизація економіки в сферах аграрної реформи (ліквідація напівфеодальних латифундій, передача землі у власність колишніх орендарів, масове запровадження фермерства), організації корпоративного менеджменту та трудових відносин (через реформування великих промислово-фінансових об'єднань дзайбацу, керованих власниками – главами сімейних кланів, у кейрецу, в яких управління передано менеджерам, а права працівників захищені профспілками). Таким чином, було забезпечено масове, хоча й болісне, але надзвичайно швидке та ефективне переведення конфуціанської моделі відносин з військової сфери до реорганізованих цивільних виробництв, що стали голов-

ними рушіями повоєнної відбудови та модернізації економіки [10, с. 30].

Його дослідження органічно доповнює економіст О. Олійник, виокремлюючи певні риси досвіду Японії у повоєнній відбудові для України. Після нищівної поразки Японії у Другій світовій війні ця країна спромоглася в порівняльно короткі терміни відновити свою економіку до довоєнного рівня, а пізніше значно перевершити його та вийти в число провідних економічних держав світу [9].

Японському «економічному диву», сприяло кілька різнопланових факторів.

По-перше, на відновлення економіки вплинула американська окупація Японії, яка супроводжувалася демілітаризацією та демократизацією країни під керівництвом Штабу американських окупаційних військ під керівництвом *генерала Д. Маккартура*.

По-друге, не менш важливу роль відіграли війни в Кореї (1950–1953 рр.) та В'єтнамі (1959–1975 рр.), які забезпечували японській економіці великі американські замовлення «спеціального призначення» на багато мільярдів доларів.

По-третє, особливе значення мало одностайне бажання японського народу як можна скоріше подолати згубні наслідки від поразки в війні та покінчити з командно-мілітаристськими методами розвитку економіки.

Це прагнення знайшло своє відображення в ухваленій у 1947 р. новій Японській конституції, зокрема в її 9 статті, що проголосувала відмову Японії від створення збройних сил та від війни, як засобу розв'язання суперечок. По-четверте, активна участь Японії в міжнародному поділі праці та розвитку міжнародного економічного співробітництва. У контексті повоєнної реконструкції економіки Японія посідає особливе місце, оскільки ця країна за достатньо короткий історичний період спромоглася перетворитися на другу економіку в світі та протягом тривалого часу залишилася такою. Вивчення досвіду Японії у формуванні інноваційної та конкурентоздатної моделі соціально-економічного розвитку представляє як науковий, так і практичний інтерес для оцінки можливостей його імплементації у процесі повоєнної відбудови України [9, с. 32].

Дуже актуальним, особливо у часовому проміжку хронології подій, вважає дослідник-економіст О. Циплицька, досвід повоєнного відновлення промисловості країн Західних Балкан: передумови, програми та їх результати. Країни Балканського півострова – Боснія і Герцеговина, Сербія і Хорватія, після югославських війн 1990-х років пройшли довгий шлях повоєнного відновлення і трансформаційних змін, які все ще продовжуються [13]. Через низку інституційних, фінансових та макроекономічних чинників промисловий розвиток, який був стрижнем цих економік, рушив по вектору деіндустріалізації. Частка доданої вартості переробної промисловості у ВВП знизилася за 1995–2021 рр. на 7–10%, крім Боснії і Герцеговини, де вона з 2005 р. зросла на 4%. Упроваджені міжнародними інституціями програми ринкових трансформацій та допомоги повоєнному відновленню майже не охоплювали промисловий сектор, а ефективному розподілу коштів заважали висока корупція, значні масштаби державної монополії на промислове виробництво, інституційна неспроможність центральної і місцевої влади у прийнятті рішень, складні політичні й бюрократичні процеси. Крім того, обсяги фінансування переглядалися і часто виявлялися меншими, ніж очікувалося, а окремі країни, які декларували свою допомогу, так її і не надали. Програми приватизації та реструктуризації промисловості не були повною мірою реалізовані через домінування «ринкового» підходу до регулювання, розрив ланцюгів доданої вартості, що існували між країнами та призвели до знецінення багатьох промислових активів, непрозорість процесів, особливо в Сербії.

«Мало уваги відводилося формуванню сприятливого інвестиційного клімату, особливо в контексті інституційних реформ, та розвитку людського капіталу. Низька продуктивність людських ресурсів, відсутність модернізованих освітніх програм, орієнтованих на виховання індивідуальної ініціативи і підприємницьких якостей, мізерні капіталовкладення в науку та інновації. Україні слід запобігти цим недолікам: конструктивно проводити інституційні реформи, які просувають міжнародні

організації; враховувати обмеженість впливу інвестицій в умовах високих ризиків; активно долучатися до прийняття рішень щодо пріоритетних сфер підтримки; створити рамки для розростання державного сектора, розробляти власні програми реструктуризації промисловості та створювати умови для реалізації внутрішнього інвестиційного потенціалу» [13, с. 33]

Серйозні повоєнні виклики для держави – повоєнна відбудова міст. Тут досить цікавим і повчальним є досвід Боснії та Герцеговини. Проблема повоєнної відбудови України загалом, її економіки, інфраструктури, міст і територій, що постраждали від бойових дій, перебуває у фокусі багатьох дискусій як на шпальтах газет, на телеефірах, так і серед науковців та практиків. Повоєнна відбудова міського простору – нова реальність, з якою зіткнулись десятки міст та сотні населених пунктів нашої держави. Процес повоєнної відбудови є тривалим, сповненим конфліктів, непримиренних конфронтацій та низько-ефективним. З досвіду міської відбудови Боснії та Герцеговини можна виділити ряд ключових чинників, що сприяли швидкому відновленню економіки та зростанню ВВП країни у короткотривалому періоді – це активна фінансова допомога світової спільноти, переважання грантового фінансування над іншими формами, першочергове відновлення інфраструктури (доріг, електро- та водопостачання), залучення експертних консультацій (зокрема Лондонської школи економіки та Віденського інституту міжнародних економічних досліджень). Однак відбудова міст та стратегічний розвиток економіки в довгостроковій перспективі зіткнулись із рядом викликів, які обмежили позитивний вплив наведених вище чинників. Сповільнення зростання та подекуди неефективне використання допомоги відбувалось через відсутність інституційних рішень, брак злагоджених дій місцевої влади та іноземних донорів відбудови, непрозорість процесів, рішень та фінансових потоків, корупційні схеми. Вчені О. Сич, та І. Пасінович, вважають, що принципи відбудови українських міст мають урахувати досвід Боснії та Герцеговини та уникнути можливих стратегічних помилок у майбутньому [11, с. 34].

Повчальний досвід відбудови міст дослідив вчений Горін Н. Унаслідок серії авіаційних бомбардувань та десятків тисяч артилерійських обстрілів було зруйновано найбільше портове місто України на Азовському морі – Маріуполь, а нині воно під окупацією ворога. У 1940 р. під ударами німецької авіації масштабних руйнувань зазнав Роттердам – одне з найбільших портових міст Нідерландів. Перший план реконструкції під керівництвом Вільяма Віттевена почали розробляти вже за чотири дні після бомбардування (18 травня 1940 р.), що було зумовлене побоюваннями, що зволікання дозволить німцям перебрати на себе лідерство у процесі відбудови. Найбільший страх викликала ідея «Великого німецького порту», на який міг би перетворитися Роттердам, якби реконструкція розпочалася під проводом Альберта Шпеєра, особистого архітектора Гітлера [3, с. 36].

У вересні 1940 р. Віттевен представив свій проєкт рейхскомісару Зейсс-Інкварту, а у жовтні мешканці Роттердама мали змогу побачити макет плану реконструкції в музеї Бойманса. Проте 1 липня 1942 р. окупанти оголосили про замороження будівництва, а всі наявні будівельні матеріали та робоча сила були використані для будівництва Атлантичного муру, лінії оборони уздовж узбережжя Північного моря. Під час війни уявлення про принципи відбудови міста змінилось. У 1942 р. група роттердамських бізнесменів і прогресивних архітекторів почали висловлювати критичні зауваження щодо планів Віттевена. Вони наполягали на тому, аби реконструкція Роттердама відбувалась із врахуванням більше економічних, ніж естетичних завдань.

Новий архітектурний план реконструкції міста розробив Корнеліс Ван Траа, у якому по-новому описав інфраструктуру та зонування. План був переважно двовимірним, щоби не перешкоджати майбутньому доопрацюванню. Візерунок міських вулиць, згідно з настановами плану, перетворився на геометрично правильну сітку основних транспортних артерій. Базовий план був настільки гнучким, що дав змогу перетворити групу вулиць та внутрішніх двориків у центрі міста на новітній тор-

говельний комплекс: пішохідну торгову вулицю *Lijnbaan*. План Ван Траа надавав перевагу багатоквартирним будинкам, пропонував більше місця сучасній, функціональній архітектурі. Найважливішою зміною стало розділення зон для проживання, роботи та відпочинку. Центр насамперед призначався для роботи, закупівель та розваг. Підприємства та фабрики були перенесені у спеціальні промислові райони за межами центру. Житлові райони планувалися переважно на околицях Роттердама і в нових садових передмістях на півдні. Базовий план відбудови Роттердама був затверджений міською радою 28 травня 1946 р., а його реалізація тривала аж до 1970 р. Лейтмотивом відбудови міста стало гасло «дивитися вперед важливіше, ніж озиратися назад». У місті було нанесено рубіж пожежі та межі знищеної під час бомбардування території. Різноманітні будівлі періоду реконструкції зараз є національними пам'ятками. Сучасний Роттердам продовжує змінюватись та розвиватись відповідно до нових потреб містян та бізнесу, що показує Україні можливості успішної відбудови та відновлення життя [3, с. 36].

Для підняття країни з повоєнної руїни необхідні висококваліфіковані фахівці та можливість їх підготувати особливо з демобілізованих військовослужбовців. Тому варто використати історичний досвід освіти у цьому процесі. Історичний досвід впливу освіти на відбудовчі процеси у Великій Британії для сучасної України дуже повчальний. Адже, реалії освіти в Україні за час повномасштабного вторгнення трагічні: українська система освіти зазнала непоправних людських втрат, зіткнулася з негативними міграційними тенденціями, що лише поглиблюються і набувають характеру незворотної міграції з тривалістю війни; збитки, завдані освітній інфраструктурі, оцінюються у мільярди доларів; освітній процес, який повністю зупинився у перші тижні вторгнення, було відновлено в умовах перманентної загрози повітряних тривог, ракетних обстрілів та блекаутів. Ці реалії накладають свій відбиток на розвиток людського потенціалу, що має тяжкі наслідки довгострокового характеру.

Вчений Курбет. О. вважає, що досвід Великої Британії часів Другої світової війни показав – освіта має бути серед пріоритетних галузей і її реформування може мати місце навіть у роки війни [6]. Освітня сфера функціонувала в умовах авіабомбардувань, кількох хвиль евакуації, нестачі приміщень для навчання, неможливістю продовжувати навчання, оскільки заклади освіти були передані на військові потреби. Це формувало загрозу втрати інтелектуального потенціалу цілого покоління нації. Усвідомлення цієї катастрофічної ситуації спричинилося до освітньої реформи у 1944 р., потреба у якій назрівала ще до війни. Повоєнна система освіти значно розвинулася, оскільки реформи були спрямовані на те, щоб зробити шкільну, а згодом і вищу освіту доступною. Віднині освіта мала стати правом, а не привілеєм. Це заклало основу подальшого науково-технічного прогресу. Відбулося переосмислення цінності освіти як такої, а також у зв'язку з економічним зростанням. На відміну від 1940-х років, технологічні досягнення XXI століття, стан комунікаційно-інформаційної інфраструктури, поряд із величезною міжнародною підтримкою українських мігрантів та біженців, створюють можливість все ж продовжувати навчальний процес навіть в умовах війни. Втім, у таких умовах часто страждає якість освіти. Враховуючи історичний досвід і сучасні реалії, існує критична потреба забезпечення доступу до освіти навіть в умовах війни, враховуючи важливість збереження та примноження людського потенціалу, у тому числі для забезпечення повоєнного відновлення економіки та її подальшого розвитку [6, с. 39].

У розрізі освітньої проблеми важливий історичний досвід повоєнної реєміграції населення. Історія налічує чимало прикладів зворотної міграції населення, в тому числі після завершення воєнних дій. Так, у перші роки після Другої світової війни, зазначає вчений Гордіца К., у Європі переважала політична реєміграція: повернення до рідних країн мільйонів військовополонених, біженців та переміщених осіб; повернення до Німеччини колишніх солдат та офіцерів вермахту;

примусова депортація етнічних німців з територій країн, звільнених від німецької окупації [4]. «Надалі зростає роль економічних та етнокультурних чинників: зміни умов перебування мігрантів у країні, досягнення початкової мети міграції, завершення контракту і неможливість залишитися, повернення через незадоволення умовами праці або через сім'ю. Зокрема, початок реституційних виплат та індивідуальних компенсацій жертвам Холокосту з 1953 р. зумовив повернення до ФРН близько 5% євреїв, які не змогли пристосуватися до нових умов життя: людей похилого віку, деяких митців, вчених, політиків, для яких важливим був зв'язок з німецьким суспільством. Від 1960-х років значну кількість трудових мігрантів, що проживають у Європі зі своїми родинами, становлять громадяни Турції та Марокко. Однак наприкінці 1980-х – початку 1990-х років на батьківщину повернулися близько 1,5 млн турецьких мігрантів і близько 314 тис. марокканців, переважно пенсіонерів та безробітних. У період з 1989 р. по 2001 р. зворотна міграція до Польщі становила майже 70 тис. осіб. Повернення на Батьківщину українських емігрантів для зміцнення трудового потенціалу економіки стане важливим завданням її післявоєнного відродження. Прискорення цих процесів потребує проведення урядом активної політики сприяння рееміграції шляхом надання мігрантам державних гарантій особистої безпеки, працевлаштування та соціальної допомоги» [4, с. 40].

У цьому процесі набуває особливої ваги, на думку дослідниці Ірини Новак, соціальний діалог в повоєнному відновленні гідної праці. Доповідь Міжнародного бюро праці «Зайнятість і гідна праця в цілях забезпечення миру і життєстійкості: рекомендація 1944 року про зайнятість у період переходу від війни до миру» (2015 р.) наголошує, що трудове законодавство і регулювання праці часто є однією з жертв кризових ситуацій, особливо в умовах воєнного стану, коли основні трудові права, норми і гарантії звужуються або їх не дотримуються. Саме тому при виході з кризи необхідно, щоб трудове законодавство застосовувалося

для зміцнення права на зайнятість і гідну працю. Міжнародна організація праці вважає, що в країнах, які зазнали впливу конфліктів, важливими є спільні зусилля та реагування соціальних партнерів з економічного відновлення і створення робочих місць, захисту прав та інтересів усіх працівників, забезпечення загального доступу до соціального захисту для всіх працівників, відновлення та зміцнення соціального діалогу [8].

Здійснювані на етапі відновлення заходи за цими напрямками мають стати предметом колективних переговорів, а робочі місця створюватися таким чином, щоб згодом вони сприяли переходу до формальної економіки. Для зміцнення здатності суспільства протистояти зовнішнім шокам у центрі уваги соціальних партнерів повинні перебувати питання антикризового реагування. Ключове значення соціального діалогу в період відновлення економіки вимагає зміцнення потенціалу соціальних партнерів, налагодження тісної співпраці з іншими організаціями громадянського суспільства. З огляду на це пріоритетними напрямками участі соціальних партнерів у повоєнному відновленні України є розширення соціального діалогу, активізація спільних дій, включення до порядку денного колективних переговорів питань реагування на кризові ситуації, зміцнення потенціалу організацій працівників і роботодавців, посилення взаємодії з місцевими органами влади та організаціями громадянського суспільства [8, с. 120].

У соціальному діалозі в процесу повоєнного відновлення посилюється роль громадянського суспільства, особливо в боротьбі з корупцією та модернізації інститутів судової гілки влади. У цьому приймуть активну участь учасники російсько-української війни, особливо ті, хто в зв'язку з бойовими травмами має постравматичний стресовий розлад (ПТСР) з підвищеним почуттям відповідальності і справедливості, та почуттям вини перед загиблими побратимами.

Уже сьогодні українці мають готуватися не лише до повоєнної відбудови а й серйозних змін у сфері публічної влади, зазначає доктор наук з державного управління

П. Ворона [1]. Адже, інституційна модернізація органів публічної влади – є головною складовою процесу відбудови – процесу, що сам по собі не є точною реконструкцією держави до довоєнного стану, а її суспільно-громадської модернізації. Громадянське суспільство, ще більше додаватиме відкритості владі і більш динамічно реагувати на її зловживання [2].

Тому процес модернізації у значній мірі неможливий без громадянського суспільства. Інституційна модернізація для України означає продовження трансформацій, курс на які взято з часів Революції гідності, – розвиток сучасної демократії без корупції, що стане передумовою членства в ЄС. Сьогодні питання боротьби з корупцією постає дуже гостро. Парадокс полягає в тому, що корупція підриває довіру в суспільстві, а дефіцит довіри породжує корупцію. Результати дослідження Центру Разумкова за 2024 рік демонструють, що більшість респондентів висловлюють недовіру Верховній Раді України (не довіряють їй 78,5%), державному апарату (чиновникам) (77%), політичним партіям (73,5%), Уряду України (72,5%), судам (судовій системі загалом) (70%), Прокуратурі (63%), Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (58%), Національному антикорупційному бюро України (58%), Національному агентству з питань запобігання корупції (57%), комерційним банкам (55%), Державному бюро розслідувань (53%), Бюро економічної безпеки України (51%). [4, 5]. Ця статистика свідчить про проблеми корупції в судах та необхідність ефективного антикорупційного механізму. Тому вважаємо, що в Україні не повинен повторитися провал судової реформи. Відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів (конкурс до якої майже завершився) та Вищої ради правосуддя (членів якої перевіряє на доброчесність нещодавно сформована Етична рада), по-перше, допоможе громадським організаціям сформувати новий склад Громадської ради доброчесності – механізму залучення громадськості до оцінювання доброчесності майбутніх та чинних суддів, а по-друге, дасть підґрунтя для створення працюючого Вищого антикорупційного суду та очищення від корупції у судових

інституціях, зокрема у Верховному суді України. Отже, громадське суспільство сприятиме реалізації завдань інституційної модернізації шляхом боротьби з корупцією – як «дрібною», так і в інститутах судової гілки влади [1, с. 123].

Висновки. Отже, досліджуючи зарубіжний досвід державного регулювання відновлення економіки після військових конфліктів та можливості його імплементації в Україні, дослідники та науковці різних сфер акцентують увагу на важливості модернізації самого суспільства у період повоєнної відбудови. Про важливість таких змін засвідчує і наведений вище світовий досвід. Зарубіжний досвід державного регулювання відновлення економіки після військових конфліктів має в своїй більшості можливості для імплементації в Україні. Але повоєнну модернізацію економіки та відбудову зруйнованого рашистами слід проводити з орієнтацією на громадську думку та демократизацію і відкритість влади, адже всі події будуть відбуватись за активної участі великого суспільного прошарку – учасників бойових дій, що пройшли випробування в російсько-українській війні. Має бути посилений суспільний діалог і акцентування на формуванні в суспільстві нетерпимості до корупційних проявів, як до дуже небезпечного внутрішнього ворога, адже будуть залучені значні інвестиційні та благодійні кошти світових структур.

У повоєнній відбудові досягли успіху ті країни, які ефективно поєднали в один процес відбудови-модернізації як відродження економіки та інфраструктури, так і демократичне оновлення влади різних рівнів.

Список використаної літератури:

1. Ворона П. В. Особливості становлення та розвитку представницької влади в Україні (на прикладі місцевого самоврядування). Теорія та практика державного управління 2011. Вип. 4. С. 333–339.
2. Ворона П. В. Шляхи соціальної реабілітації учасників українсько-російської війни на Сході України: зарубіжний досвід. Вісник НАДУ. Серія «Державне управління». 2018. № 3 (90). С. 55–62.
3. Горін Н. Повоєнна реконструкція Роттердаму: уроки для відбудови міст України /

- Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. – Електрон. дані. – К., 2023. – С. 36.
4. Гордіца К. Історичний досвід повоєнної реєміграції населення / Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. – Електрон. дані. – К., 2023. – С. 40.
 5. Колесніченко С. Роль громадянського суспільства в боротьбі з корупцією та модернізації інститутів судової гілки влади / Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. – Електрон. дані. – К., 2023. – С. 123.
 6. Курбет О. Освіта у час війни: історичний досвід Великої Британії для сучасної України / Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. – Електрон. дані. – К., 2023. – С. 39.
 7. Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. – Електрон. дані. – К., 2023. – 125 с. – URL: <http://ief.org.ua/wpcontent/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-rekonstrukcii-uroky-dla-Ukrainy.pdf>.
 8. Новак І. Роль соціального діалогу в повоєнному відновленні гідної праці / Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. – Електрон. дані. – К., 2023. – С. 32.
 9. Олійник О. Досвід Японії у повоєнній відбудові країни. / Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. – Електрон. дані. – К., 2023. – С. 32.
 10. Піляєв І. Ціннісний фундамент повоєнної реконструкції економіки Японії / Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. – Електрон. дані. – К., 2023. – С. 30.
 11. Сич О., Пасінович І. Виклики повоєнної відбудови міст: досвід Боснії та Герцеговини / Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. – Електрон. дані. – К., 2023. – С. 34.
 12. Центр Разумкова. Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу (вересень 2024р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinkasytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachivira-v-peremogu-veresen-2024r>.
 13. Ципліцька О. Досвід повоєнного відновлення промисловості країн Західних Балкан: передумови, програми та їх результати / Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. – Електрон. дані. – К., 2023. – С. 33.

Lenets V. Foreign experience of state regulation of economic recovery after military conflicts: possibilities of implementation

The article examines the problems of using foreign experience for the post-war recovery of Ukraine, the development and transformation of its economy as a modern state, the formation of the national paradigm of «post-war economic modernization of the state.

The author draws attention to the value foundation of the post-war reconstruction of the economy of Japan, which has a unique experience of successful post-war reconstruction of the national economy, carried out in only one post-war decade.

The experience of the post-war recovery of the industry of the Western Balkan countries is considered: prerequisites, programs and their results. After the Yugoslav wars of the 1990s, the countries of the Balkan Peninsula – Bosnia and Herzegovina, Serbia and Croatia – have gone through a long path of post-war recovery and transformational changes, which are still ongoing.

In terms of the educational problem of economic recovery, the historical experience of post-war re-emigration of the population is important. In the first years after the Second World War, political re-emigration prevailed in Europe: the return to their native countries of millions of prisoners of war, refugees and displaced persons; return to Germany of former Wehrmacht soldiers and officers; forced deportation of ethnic Germans from the territories of countries liberated from German occupation.

The experience of Great Britain during the Second World War regarding the prioritization of the educational sector and its reformation can take place even during the war years are revealed. The educational sphere functioned in the conditions of aerial bombardment, several waves of evacuation, lack of premises for studies, the impossibility of continuing studies, as educational institutions were transferred to military needs. This threatened the loss of the intellectual potential of an entire generation of the nation. Awareness of this catastrophic situation led to educational reform. The post-war education system was reformed as the reforms aimed to make school and later higher education more accessible rather than a privilege.

It was emphasized that the role of civil society should be strengthened in the social dialogue of post-war reconstruction, especially in the fight against corruption and the modernization of institutions of the judicial branch of government. Participants of the Russian-Ukrainian war should take an active part in this.

Key words: state policy, state regulation of economic recovery, military conflict, implementation of experience, social dialogue.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.11.2025

Дата публікації: 19.12.2025